

Aleksandra Sarna

Paweł Sarna

Zmiany przestrzeni symbolicznej Katowic a poczucie tożsamości lokalnej mieszkańców

Wprowadzenie

Terminem, który w słowniku różnych nauk zajmuje od dawna miejsce szczególne, jest przestrzeń. Przy tym w odniesieniu do tematyki miejskiej, zagadnień związanych z architekturą i jej postrzeganiem jest ona kategorią, którą uznać możemy za najważniejszą. Współcześni językoznawcy uznają, że nie jest możliwe opisanie czegokolwiek bez ujmowania tego w kategoriach przestrzennych, gdyż już w tym, co niedostępne w bezpośrednim oglądzie – w samym umyśle, istnieje model porządkowania relacji społecznych na zasadzie umieszczania ich w odpowiednich rozmiarach i odległościach¹. Doświadczenie dwóch podstawowych kategorii ludzkiej kondycji, czyli czasu i przestrzeni, przechodzi w ostatnich latach swoistą transformację za sprawą zsięciowanych mediów cyfrowych; antropolodzy i socjolodzy (np. Bruno Latour, Valerie November czy Eduardo Camacho) mówią nawet o dobie digitalnej nawigacji jako preferowanej formie orientowania się w świecie².

Przebieg przestrzeni miejska nie jest niezmienna, chociaż owe zmiany są dostrzegane często dopiero wtedy, gdy dotyczą najważniejszych punktów orientacji przestrzennej. Orientując się w przestrzeni, którą już znamy, zwykliśmy zachowywać się jak kierowcy, którzy jeżdżą na pamięć, w znacznym stopniu polegając na tym, co już zarejestrował kiedyś nasz umysł. Przede wszystkim odnosi się to do mieszkańców. Jak wskazują autorzy monografii *Miasto i mieszkanie w społecznej świadomości*, są oni czytelnikami otaczającej ich przestrzeni: „Codzienne i stałe jej odczytywanie prowadzi do powstania w umysłach ludzi trwałych obrazów, przekonań, stereotypów i wyobrażeń konstytuujących tak zwane mapy pamięciowe (mapy mentalne). Szczególne miejsce zajmują w nich kluczowe punkty orientacji przestrzennej (repery) takie jak zabytki, pomniki, charakterystyczne budynki, aleje czy wewnętrzne miejskie akweny. To właśnie dzięki tym symbolicznym i niepowtarzalnym elementom przestrzeni miasto jest bez trudu rozpoznawane, a proces identyfikacji jednostkowej i grupowej z nim ułatwiony”³.

Celem zaprojektowanych badań jest rozpoznanie, czy zmiany przestrzeni symbolicznej Katowic mają wpływ na poczucie tożsamości lokalnej mieszkańców. Czy zmiany owe w ogóle są zauważalne dla mieszkańców i które z nich mają największe znaczenie. Ponadto badania mają rozpo-

¹ J. Puzynina, J. Bartmiński (red.), *Język a kultura, t. 2: Zagadnienia leksykalne i aksjologiczne*, Wrocław 1991, s. 189.

² *Nawigacja jako proces społeczny*, „Kultura Popularna” 2010, nr 3-4, s. 49-51.

³ A. Bartoszek, L.A. Gruszczyński, M.S. Szczepański (red.), *Miasto i mieszkanie w społecznej świadomości*, Katowice 1997, s. 14.

znać, czy i na ile mieszkańcy identyfikują się z Katowicami.

Przestrzeń i jej wymiary

Mapy mentalne, o których wspomniano na wstępie, odnoszą się zarówno do przestrzeni (obszarów), jak i do miejsc. To powszechnie stosowane przeciwstawienie wprowadził amerykański geograf chińskiego pochodzenia Yi-Fu Tuan. Według niego przestrzeń jest czymś abstrakcyjnym, rozległym, nieznanym. Dopiero poznanie oraz nadanie jej wartości przekształca ją w miejsce: „Przestrzeń odczuwana jako dobrze znana staje się dla nas miejscem”⁴. Miejsce jest subiektywne, ograniczone, ma zdefiniowane granice – to wszystko umożliwia jego identyfikację. Warto przy tym powołać się także na ustalenia językoznawców. Jak wskazuje Romualda Piętkowa, „[...] metafory przestrzenne służą nie do tego, by coś zakomunikować o przestrzeni, ale do tego, by powiedzieć w kategoriach przestrzennych o czymś innym”⁵. W badaniach miejskich długą tradycję ma podejście semiologiczne, w którym to ujęciu znak w przestrzeni miejskiej jest bodźcem uruchamiającym w umyśle mieszkańca obraz innego bodźca – jest generatorem znaczenia. A. Bartoszek, L.A. Gruszczyński, M.S. Szczepański, odwołując się do tej koncepcji, w swych badaniach uwzględniali trojaki aspekty przestrzeni miejskiej i jej odbioru: a) semiotyczną sferę przestrzeni, b) procesy ocenne, czyli waloryzacji przestrzeni, c) aspekt behawioralny związany z zespołami bodźców i implikowanymi przez nie działaniami⁶.

Za wymienionymi badaczami przytaczamy dwa spośród trzech podstawowych rozróżnień zawierających się w nadrzędnej kategorii przestrzeni społecznej:

1. Przestrzeń publiczna, która dostępna jest zasadniczo bez ograniczeń mieszkańcom miasta oraz przybyszom, istniejąca jako: przestrzeń administracyjna (urzędy, instytucje publiczne), usługowo-handlowa (banki, sklepy, hotele, restauracje, kluby, kina, punkty rzemieślnicze), jak również rekreacyjna. Jej szczególną formą jest centrum miasta, a „esencją przestrzeni centralnej” – tradycyjnie – jest rynek.

2. Przestrzeń półpubliczna – dostęp do niej jest symbolicznie limitowany. W odniesieniu do przestrzeni półpublicznej Katowic istotna jest następująca uwaga: „W niemal wszystkich przypadkach mamy do czynienia ze świadomą zmianą funkcjonalnego przeznaczenia dawnej przestrzeni publicznej. Zamknięte parkingi powstają niekiedy na chodnikach, suszarnie bielizny na placach dla dzieci, letnie piwiarnie w podcieniach Skarbka, okolicach Muzeum Śląskiego czy Teatru im. St. Wyspiańskiego, a pijackie meliny na terenach rekreacyjnych”⁷.

⁴ Yi-Fu Tuan, *Przestrzeń i miejsce*, Warszawa 1987, s. 16.

⁵ Zob. R. Piętkowa, *O aksjologizacji przestrzeni w języku i poezji*, [w:] J. Puzynina, J. Bartmiński (red.), *Język a kultura...*, s. 189.

⁶ A. Bartoszek, L.A. Gruszczyński, M.S. Szczepański (red.), *Miasto i mieszkanie...*, s. 19.

⁷ Ibidem, s. 19-20.

Tożsamość i wielokulturowość Katowic

Katowice są miastem wielokulturowym, a przy tym o stosunkowo krótkim rodowodzie (prawa miejskie otrzymało w 1865 r.). Jego historia wpisuje się w dzieje Górnego Śląska, także w okres, w którym w państwie pruskim żyli Niemcy, Polacy i Żydzi, a który został utrwalony w interesującej architekturze nawiązującej do stylów historycznych oraz secesji reprezentowanej w nowym budownictwie XX wieku⁸. Historycy sztuki wskazują istotne w tym aspekcie daty graniczne historii nie tylko Górnego Śląska, ale i całego kraju:

- rok 1922 – utworzenie autonomicznego województwa śląskiego; jego kultura odcięła się od korzeni pruskich;
- rok 1939 – niemiecka okupacja połączona z dezawuowaniem osiągnięć architektury II Rzeczypospolitej;
- rok 1949 – dekret Krajowej Narady Architektów, członków PZPR, o realizacji architektury socrealistycznej – walka z sanacyjną architekturą międzywojnia;
- 1956 – odwrót od socrealizmu po odwilży gomułkowskiej; zwrócenie się ku globalnym tendencjom późnego modernizmu (socmodernizm);
- 1978 – krytyka tzw. prefabrykacji wielkopłytywowej (Ciągłość w architekturze – Czesław Bielecki);
- 1981 – światowy kongres UIA (Międzynarodowej Unii Architektów) w Warszawie, Charlesa Jencksa apoteoza postmodernizmu;
- 2006 – definitywna rozprawa z negatywnie kojarzoną i zaniedbaną architekturą socmodernizmu (np. wyburzenie Supersamu w Warszawie)⁹.

Katowice są największym miastem regionu, jak również centrum administracyjnym województwa. Na swoją pozycję bardzo sobie zapracowały. W początkach XX wieku zachwycono się ich iście amerykańskim tempem rozwoju. Jak mówi Jerzy Gorzelik, historyk sztuki, a zarazem wicemarszałek województwa śląskiego i przewodniczący Ruchu Autonomii Śląska: „Żyjemy w regionie, w którym w sposób obcesowy próbowano kastrować tożsamość, usuwano z niej elementy niepożądane, obiekty, znaki dawnych czasów, na przykład „niepoprawne” pomniki, których niegdyś w Katowicach było wiele. To się dokonuje na wielu płaszczyznach”¹⁰. Historycy są zgodni co do tego, że geneza negatywnych relacji wobec architektury MoMo (modern movement) związana jest z tzw. syndromem zrywania ciągłości historycznej.

W całej przestrzeni Górnego Śląska, w tym Katowic, zniknęło wiele ważnych obiektów, przede wszystkim tych związanych z dziedzictwem industrialnym. Zmiana nawet jednego elementu, o czym należy pamiętać, może wywołać wielkie konsekwencje. Wśród pozytywnych zmian często wskazuje się na budowę nowoczesnego Muzeum Śląskiego jako wzorco-

⁸ L. Szaraniec, *Szlak artystycznej pamięci*, „Śląsk” 2010, nr 9.

⁹ R. Nakonieczny, *Pogarda czy troska. Strategie wobec architektury Momo na Górnym Śląsku*. Teka Kom. Arch. Urb. Stud. Krajobr. – OL PAN, 2009, s. 71-79.

¹⁰ Przypomnienie przestrzeni. Z Jerzym Gorzelikiem rozmawia Paweł Sarna. „Nowe Zagłębie” 2011, nr 5/17.

wy przykład rewitalizacji i stosunku do dziedzictwa kulturowego. Większe kontrowersje budzi realizacja projektu nowoczesnego kompleksu na placu Szewczyka i przebudowa brutalistycznego dworca PKP, który w oczach fachowców stanowił jedno z najciekawszych zjawisk w architekturze PRL. Krytycy wskazują najczęściej na brak właściwej dyskusji o problemach, a nie na niewłaściwe decyzje administracyjne¹¹.

Socjolodzy podkreślają, że tożsamości lokalnej czy regionalnej nie da się wytworzyć poprzez działania administracyjne, natomiast poprzez edukację (nie tylko szkolną) można wpływać na świadomość regionu oraz zaistnienie i podtrzymanie postaw prospołecznych. Jak piszą M.S. Szczepański i A. Śliz, tożsamość regionalna i lokalna: „[...] są szczególnymi przypadkami tożsamości społecznej (zbiorowej) i kulturowej opartej zarazem na tradycji regionalnej (lokalnej), odnoszonej do wyraźnie zdefiniowanego i delimitowanego terytorium, regionu (miejsca), jego specyficznych cech społecznych, kulturowych (symbolicznych), gospodarczych czy nawet topograficznych, wyróżniających go spośród innych regionów (miejsc). [...] Szczególnie ważne w budowaniu tożsamości regionalnej jest odwołanie się do historii i dziejów regionu, identyfikacja z jego bohaterami i instytucjami historycznymi. Wspólnota gospodarowania, kooperacja i współzawodnicstwo ekonomiczne, podobnie jak dominujące w regionie formy budowlane i rozwiązania architektoniczne to równie ważne elementy trwania tożsamości regionalnej”¹².

Badania własne

Grupa badana: W badaniach wzięło udział 90 osób:

- 30 studentów Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej Wydziału Zamiejscowego w Katowicach (studenci z wykształceniem wyższym)¹³;
- 30 studentów Wyższej Szkoły „Humanitas” (studenci z wykształceniem średnim)¹⁴;
- 30 przechodniów.

Badania były prowadzone w ww. szkołach wyższych oraz przy ulicy Stawowej w Katowicach.

Udział w badaniu był dobrowolny i anonimowy, badanie odbywało się w obecności badacza. Istniała możliwość zadawania dodatkowych pytań badaczowi.

Badanie odbywało się przy użyciu kwestionariusza, przy czym badacz brał aktywny udział w badaniu – konieczne okazało się prośenie o doprecyzowanie, który dworzec PKP badany ma na myśli, podobne rozróżnienie wprowadzono dla lotnisk.

¹¹ Ibidem.

¹² M.S. Szczepański, A. Śliz, *Między miejscem i przestrzenią. Tożsamość lokalna – tożsamość regionalna: próba oglądu socjologicznego*, [w:] D. Berlińska, M. Korzeniowski (red.), *Tożsamość lokalna, regionalna, transgraniczna na pograniczu polsko-czeskim*, Opole 2007, s. 243-253.

¹³ Studenci kierunku Psychologia dla magistrów.

¹⁴ Studenci kierunku Dziennikarstwo.

Tabela 1. Najbardziej charakterystyczne miejsca dla Katowic

Jakie miejsca uważa Pan/i za najbardziej charakterystyczne dla Katowic?
1. Spodek (23)
2. Silesia City Centre (14)
3. Dworzec PKP (12)
4. Rynek (11)
5. Uniwersytet Śląski (5)
6. Lotnisko w Pyrzowicach (4)
7. Teatr im. St. Wyspiańskiego (4)
8. Park Kościuszki (4)
9. ul. Mariacka (4)
10. Dolina 3 Stawów (3)
10. Lotnisko Muchowiec (3)
10. McDonald's (3)
10. Akademia Ekonomiczna (3)
11. Nikiszowiec (2)
11. Biblioteka Śląska (2)
11. Teatr Roma (2)
11. ING Bank (2)
11. Mega Club (2)
11. Rondo (2)
11. ul. Stawowa (2)
12. ul. Francuska
13. Ikea
14. Centrum
15. Sky Bar
16. Filharmonia Śląska
17. Klub Rotunda
18. Klub Pomarańcza
19. Akademia Muzyczna
20. Park Chorzowski
21. Empik
22. Księgarnia Matras
23. Stary dworzec PKP
24. Skarbek

Źródło: Opracowanie własne

I miejsce Spodka w rankingu najbardziej charakterystycznych dla Katowic miejsc nie zaskakuje. Zaskakuje natomiast bardzo wysoka pozycja nieciekawego architektonicznie centrum handlowego. Nieciekawego, bo nawet sam właściciel uważa budynek za zaledwie „poprawny”¹⁵. Być może zatem o wysokiej pozycji przesądziły walory użytkowe, a także styl życia osób badanych. Ilustruje to w pewnym stopniu tezę o konsumpcyjności współczesnego społeczeństwa. Interesująca wydaje się wysoka pozycja Rynku – miejsca kontrowersyjnego w Katowicach. Ciekawostką jest fakt, że w grupie badanej Teatr Roma (Warszawa) jest bardziej charakterystyczny dla Katowic niż stary dworzec PKP czy Skarbek. Stosunkowo wysoka pozycja ulicy Mariackiej w rankingu wskazuje, że akcje promocyjne podej-

¹⁵ <http://www.silesiacitycenter.com.pl/>

mowane przez miasto zaczęły przynosić efekty. Na tej samej pozycji uplasowało się lotnisko w Pyrzowicach, które z Katowicami ma wspólną jedynie nazwę.

Interesujące wydaje się również uznanie restauracji McDonald's za miejsce charakterystyczne dla Katowic. Szczególnie w zderzeniu z faktem, że jest to jedna z 275 restauracji tej marki w Polsce¹⁶. Być może przyczyną tego zjawiska jest to, że McDonald's przy ul. Stawowej był pierwszą restauracją tego typu w Polsce południowej i trzecią w Polsce¹⁷. Restauracja ta (a szczególnie okolice wejścia) jest również popularnym miejscem spotkań młodzieży, co jednak nie tłumaczy pozycji rankingowej, ponieważ nie znalazła się w nim równie, o ile nie bardziej popularna w tej funkcji, „Żaba” na ulicy Stawowej. Zapewne zatem mamy do czynienia z odroczonym działaniem efektu pierwszeństwa. Za hipotezą tą przemawia fakt, że inne restauracje sieciowe serwujące fast food nie pojawiły się w zestawieniu.

Wśród miejsc charakterystycznych znalazły się również dwie księgarnie sieciowe. Warto zaznaczyć przy tym, że jedna z nich zmieniła lokalizację w trakcie bytności w Katowicach – z al. W. Korfanteo na ulicę Stawową.

¹⁶ <http://www.mcdonalds.pl/>

¹⁷ Dwie pierwsze są zlokalizowane w Warszawie.

Tabela 2. Najbardziej charakterystyczne budynki dla Katowic

Jakie budynki uważa Pan/i za najbardziej charakterystyczne dla Katowic?
1. Spodek (33)
2. Dworzec PKP (17)
3. Silesia City Centre (13)
4. CH 3 Stawy (5)
5. Teatr im. Wyspiańskiego (4)
6. Uniwersytet Śląski (3)
6. Teatr Roma (3)
6. Altus (3)
7. Kopuła nad Rondem (2)
7. Akademia Muzyczna (2)
7. Centrala ING (2)
7. Skarbek (2)
7. Mega Club (2)
7. Familoki (2)
7. Kukurydze (2)
8. Bloki z wielkiej płyty
9. Superjednostka
10. Biblioteka Śląska
11. AWF
12. Urząd Wojewódzki
13. Teatr młodzieży
14. Hotel Qubus
15. Uniwersytet Ekonomiczny
16. Drapacz chmur
17. Sejmik Śląski
18. Centrum filmowe
19. Spiż
20. Stary dworzec PKP

Źródło: Opracowanie własne

Warto zaznaczyć, że Mega Club nie jest zlokalizowany w budynku starego dworca PKP – interesujące jednak wydało się nam, że sam budynek jest identyfikowany z klubem, który zajmuje tylko jeden z jego lokali. W zestawieniu znalazły się 2 centra handlowe, które trudno uznać za przykłady ciekawej architektury. Są to jednak dwa największe centra tego typu w Katowicach i być może to przesądziło o ich obecności w rankingu.

Ponownie zaskakuje teatr Roma, ponownie na wysokiej pozycji. Warto jednak zaznaczyć, że pozycja ta wynika wyłącznie z dużego rozproszenia wyników.

Interesujące wydaje się, że miejsca, które są postrzegane przez specjalistów za interesujące w rankingu, pojawiają się sporadycznie – jeden z największych budynków mieszkalnych w Polsce „Superjednostkę” wskazała zaledwie jedna osoba. Podobnie rzecz się ma w przypadku „drapacza chmur” – perełki architektonicznej międzywojnia.

Można byłoby się spodziewać, że familoki zajmą wyższą pozycję rankingu – szczególnie że we wszelkich pozycjach filmowych są one przedstawiane jako niezwykle charakterystyczne dla Śląska. Zalewie dwa wskazania mogą wynikać z kilku faktów. Po pierwsze, Katowice są postrzegane jako najmniej śląskie spośród śląskich miast. Po drugie, sama konstrukcja pytania zapewne zaważyła na odpowiedziach – badani starali się wskazać jeden konkretny budynek, a nie typ budownictwa. Po trzecie, komentarze dodatkowe, które badani umieszczali w ankiecie, wskazują na silną chęć oderwania się od obrazu robotniczego i zastąpienia go obrazem nowoczesnego, dynamicznie rozwijającego się miasta.

Tabela 3. Istnienie wpływu zmian architektonicznych w śródmieściu Katowic na postrzeganie miasta przez osoby badane

Czy ostatnie zmiany w architekturze Śródmieścia wpłynęły na postrzeganie Katowic przez Pana/Panią?
Tak – 62
Nie wiem – 19
Nie – 9

Źródło: Opracowanie własne

Zmieniająca się architektura niewątpliwie wpływa na postrzeganie miasta. Być może 19 osób niezdecydowanych czeka na efekt finalny robót, tylko 9 z 90 (10%) nie percypuje miasta inaczej niż przed przebudową Śródmieścia. Dane te wydają się interesujące, gdy porówna się je z zamieszczonymi w kolejnej tabeli.

Tabela 4. Istnienie wpływu zmian architektonicznych w Śródmieściu Katowic na postrzeganie przez inne osoby w opinii badanych

Czy ostatnie zmiany w architekturze Śródmieścia wpłynęły na postrzeganie Katowic przez innych ludzi (szczególnie osoby niebędące mieszkańcami Katowic)?
Tak – 43
Nie wiem – 29
Nie – 18

Źródło: Opracowanie własne

Okazuje się zatem, że wpływ modyfikacji architektonicznych na postrzeganie miasta przez innych ludzi nie jest tak oczywisty. Być może zatem miasto zamieszkania nie jest do końca traktowane jako przestrzeń publiczna albo mająca znaczenie dla innych osób. Badani podchodzą do miasta osobiście, emocjonalnie, co jest uwidocznione w argumentacji. Najczęściej pojawiające się argumenty dotyczą osobistego interesu osoby badanej – typu „będzie mi łatwiej się poruszać po mieście”, a nie „będzie łatwiej się poruszać po mieście”.

Tabela 5. Najważniejsze modyfikacje architektoniczne w obrębie Katowic z punktu widzenia zmiany postrzegania miasta

Które modyfikacje architektoniczne (remonty, wyburzenia, nowe budynki) najbardziej zmieniły Katowice?
<ol style="list-style-type: none"> 1. Przebudowa dworca PKP (43) 2. Przebudowa Ronda (18) 3. Budowa SCC (9) 4. Nie wiem (9) 5. Przebudowa ul. Mariackiej (4) 6. Lotnisko Katowice –Pyrzowice(2) 6. Remont Spodka (2) 6. Remont Akademii Muzycznej (2) 6. Wyburzenie USC 7. Węzeł „Murckowska”

Źródło: Opracowanie własne

Dla większości badanych najistotniejsza okazała się przebudowa dworca PKP, określana jako przebudowa właśnie, a nie budowa nowego po wyburzeniu hali głównej.

Przebudowa Ronda była wymieniana w aspekcie poprawy komunikacji drogowej w obrębie miasta, aż 17 badanych wskazało, że inwestycja ta sprawiła, iż Katowice są miastem przejezdnym nawet w godzinach szczytu i że stanowi to ewenement na tle innych miast w Polsce.

Ciekawostką jest fakt, że jedna z osób wskazująca na Akademię Muzyczną uargumentowała swój wybór powstaniem restauracji ze szklanym sufitem w tym gmachu.

Po raz kolejny wysoko notowana w rankingu jest Silesia City Centre – badani wskazują ją jako miejsce rozrywki, ale również miejsce, które ściąga do Katowic przyjezdnych. Silesia stała się podstawowa atrakcją.

Wysoka pozycja przebudowy ul. Mariackiej wskazuje, że wbrew pozorom była to istotna dla wizerunku miasta inwestycja. Wbrew pozorom, ponieważ początek istnienia deptaka był co najmniej trudny. Miejsce, które z założenia miało tętnić życiem, było wyludnione, co spotkało się z krytyką ze strony mediów i stawianymi publicznie zarzutami o marnowanie środków finansowych. Zarzuty owe zasadały się głównie na krytyce lokalizacji ulicy i „zamknięcia” jej kościołem, co nie generuje ruchu w dni powszednie. Okazało się jednak, że ulica ta potrzebowała zdecydowanych działań promocyjnych i po ich wdrożeniu zaczęła pełnić założoną wcześniej funkcję.

Tabela 6. Ocena zmian architektonicznych w Katowicach

Jak Pan/ i ocenia te zmiany?
Pozytywnie 86
Negatywnie 4

Źródło: Opracowanie własne

Zdecydowana większość badanych ocenia zmiany pozytywnie, zaledwie cztery wystawiły ocenę negatywną. Co istotne, osoby te szczegółowo uzasadniły swoje zdanie. Trzy z nich wyraziły oburzenie z powodu wyburzenia dworca PKP. Dwie z nich kierowały się walorami artystycznymi nieistniejącego już budynku, jedna natomiast kierowała się pobudkami natury osobistej – wyburzenie dworca poskutkowało dla niej trudnościami w przemieszczaniu się w obrębie centrum miasta. Osoba ta wskazała również na aspekt bezpieczeństwa – uważa, że znacząco ono spadło w obrębie placu budowy. Jedna osoba uznała zmiany za negatywne z powodu zamknięcia cieszącej się w ostatnich latach specyficzną sławą kawiarni „Kryształowa”. Co ciekawe, osoby, które uznały zmiany architektoniczne za zjawisko pozytywne, w zdecydowanej większości wypadków nie czuły konieczności uzasadnienia tej oceny. Sporadycznie pojawiły się głosy wskazujące na poprawę jakości komunikacji drogowej. Dwie osoby wyraziły radość z powodu wyburzenia dworca PKP.

Podsumowanie

Wydaje się, że dworzec PKP w Katowicach jest miejscem symbolicznym – pomimo że od niemal roku nie istnieje w dawnym kształcie, jest wskazywany jako najbardziej charakterystyczne miejsce oraz najbardziej charakterystyczny budynek w mieście. Dzieje się tak, mimo że badani odnotowali akt wyburzenia części nadziemnej i wskazali go zdecydowaną większością wskazań jako najbardziej istotną modyfikację architektoniczną.

Zdecydowana większość badanych deklaruje głęboką identyfikację z miastem. Zaledwie jedna jednak zadeklarowała, że wygląd Katowic nie ma znaczenia dla identyfikowania się z nimi, reszta uznała, że zmiany architektoniczne pozwalają na głębszą identyfikację i pozbycie się wstydu zaścianowości lub obrazu miasta robotniczego. Modyfikacje są postrzegane jako dążenie do nowoczesności, zerwanie z dotychczasowym wizerunkiem. Stąd być może obecność w rankingu budynków stosunkowo nowych, ale niecieszących się specjalnym uznaniem ze strony środowiska architektonicznego.

Warto pamiętać, że w badaniu brały udział przede wszystkim osoby młode, studenci do 35. roku życia. Walory historyczne miasta ustępują możliwości rozwoju. Wyraźnie dominuje chęć identyfikowania się z miastem nowoczesnym, co skutkuje poszukiwaniem nowoczesności w obrębie Katowic, nawet jeśli objawia się ona pojawianiem się centrów handlowych i dwóch budynków o charakterze biurowym. Badani wyrażają nadzieję, że owa nowoczesność, często utożsamiana z funkcjonalnością, będzie kierunkiem rozwoju miasta.

Co istotne, badani podkreślają identyfikację z Katowicami w momencie zastanym, niemniej rozwój (nawet kosztem wyburzenia dworca PKP, które spotkało się z oburzeniem środowiska naukowego i architektonicznego),

sprawia, że zaczynają odczuwać dumę z miasta. Wydaje się, że stereotyp miasta robotniczego szczególnie ciąży osobom badanym, a zmiany architektoniczne postrzegają jako sposób na zerwanie z nim. Być może jesteśmy zatem świadkami przemiany: z miasta utożsamianego przede wszystkim z przemysłem ciężkim do miasta dynamicznie rozwijającego się, będącego ciekawym miejscem dla ludzi młodych. Dyskusja na temat tożsamości lokalnej wymagałaby przeprowadzenia szerszej zakrojonych badań, wydaje się jednak, że badani od owej tożsamości niejako się odcinają. Nowoczesne budownictwo, nawet niezbyt interesujące, wygrywa z miejscami symbolami: zarówno modernistycznymi, jak i powstałymi w okresie PRL i – co istotne, choć smutne – badani uznają ten kierunek za pozytywny.

Bibliografia

- Bartoszek A., Gruszczyński L.A., Szczepański M.S. (red.), *Miasto i mieszkanie w społecznej świadomości*, Katowice 1997.
- Nakonieczny R., *Pogarda czy troska. Strategie wobec architektury Momo na Górnym Śląsku*. Teka Kom. Arch. Urb. Stud. Krajobr. – OL PAN, 2009.
- Przypominanie przestrzeni*. Z Jerzym Gorzelikiem rozmawia Paweł Sarna. „Nowe Zagłębie” 2011, nr 5/17.
- Piętkowa R., *O aksjologizacji przestrzeni w języku i poezji*, [w:] J. Puzyńska, J. Bartmiński (red.), *Język a kultura, t. 2: Zagadnienia leksykalne i aksjologiczne*, Wrocław 1991.
- Rapior W., *Nawigacja jako proces społeczny*, „Kultura Popularna” 2010, nr 3-4.
- Szaraniec L., *Szlak artystycznej pamięci*, „Śląsk” 2010, nr 9.
- Szczepański M.S., Śliz A., *Między miejscem i przestrzenią. Tożsamość lokalna – tożsamość regionalna: próba oglądu socjologicznego*, [w:] D. Berlińska, M. Korzeniowski (red.), *Tożsamość lokalna, regionalna, transgraniczna na pograniczu polsko-czeskim*, Opole 2007.
- Tuan Yi-Fu, *Przestrzeń i miejsce*, Warszawa 1987.

Abstract

In recent years, we have witnessed dynamic changes in the region of Silesia. Katowice is changing its image. We also have witnessed the collapse of one of the symbols of the city - the main train station, which aroused the same enthusiasm as disgusted. How do these changes affect the identity of the inhabitants? Are the new architectural designs able to earn the rank of a symbol? The authors seek answers to these questions by combining the humanities and social sciences.

Key words: *symbolic space, Katowice, identity*